

GESCHIEDENIS VAN HET HEILIGDOM ST. GERLACH ALS NORBERTINESSENSTIFT

I. Kanunnike(sse)n in het heuvelland

In 2020 verscheen bij Stichting Katholiek Erfgoed in het kader van de tentoonstelling Kanunnike(sse)n in het heuvelland een boek over vier kloosters voor kanunniken en kanunnikessen die de reformatie wisten te overleven door onder de Spaanse (later Oostenrijkse) Nederlanden te blijven. Op basis van dit boek is deze presentatie gemaakt van de geschiedenis van St. Gerlach als Norbertinessenstift. Voor dat boek was weer de hoofdbron de studie over het “Landgoed Sint Gerlach, Kruispunt Van Culturen In Het Land Van Valkenburg” van A.G. Schulte.

1. St. Gerlach

2. Rolduc

3. Sinnich

4. Hoogcruts

Tot aan de Franse tijd waren deze plattelandskloosters sterk verankerd in de maatschappij. In de aan de kloosters van Rolduc en Hoogcruts verbonden scholen werd onderwijs gegeven. De burgerij had toegang tot de kloosters van Rolduc en Hoogcruts. Dat lag anders bij St. Gerlach en Sinnich. Alleen dochters van adellijke families konden als kanunnikes intreden in deze kloosters. Hun broers namen als familievader het beheer van het ouderlijke huis over, traden toe tot stedelijke kapittels, de Duitse Orde of werden via huwelijk heer van een andere heerlijkheid. De dochters traden vaak in een klooster in. Elk van de Landen van Overmaas, die samen Zuid-Limburg vormden, had een eigen klooster. Het land van Rode had Rolduc, het land van Dalhem had Hoogcruts, het hertogdom Limburg had Sinnich en het Land van Valkenburg had St. Gerlach.

Deze kloosters hadden in de 16e en 17e eeuw zwaar te lijden onder rondtrekkende legers. In de tweede helft van de 18e eeuw was er een bloeiperiode waarin voor al deze kloosters voorname verblijven voor de kanunniken en kanunnikessen en hun gasten gebouwd werden. Deze voorspoed was van korte duur. In de Franse tijd werden de kloosters onteigend en verkocht. De fraaie kanunnikenhuizen en delen van de kloosters zijn echter door de eeuwen heen bewaard gebleven. Bezoekers kunnen zich aan de hand van deze overblijfselen nog de glorie van de kloosters in de 18e eeuw voorstellen. Ook de vaak imposante pachthoeves van de kloosters sieren in de 21ste eeuw nog her en der het heuvelland. Het boek Kanunnike(sse)n in het heuvelland is verkrijgbaar bij het Heiligdom St. Gerlach.

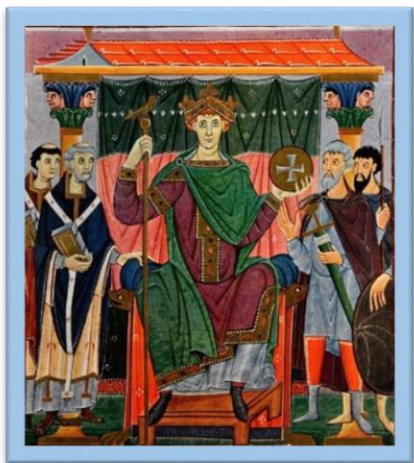
Deze presentatie begint in dit deel I. met een toelichting op het ontstaan van de kloosters voor kanunniken en kanunnikessen in het heuvelland. Daarna wordt in de delen II. tot en met IV. de geschiedenis van het Norbertinessenstift St. Gerlach verteld. Dit klooster is ontstaan boven het graf van de heilige Gerlach(us) in Houthem. De geschiedenis van dit klooster begint met een korte schets van het leven van deze heilige uit het Geuldal en de tijd waarin hij opgroeide (deel II.). Voor een uitgebreidere versie van zijn levensverhaal wordt verwezen naar zijn levensbeschrijving (vita) die elders in deze website van de Stichting Vrienden van St. Gerlach te vinden is. Daarna volgt de geschiedenis van het klooster dat boven zijn graf ontstond in de Middeleeuwen (deel III.) en in de periode van 1500 tot 1800 (de Nieuwe Tijd). In deze periode van de Nieuwe Tijd wordt wel een onderscheid gemaakt tussen de periode van de reformatie en de Spaanse Nederlanden (1550-1713, deel IV.), de periode van de Oostenrijkse Nederlanden (1713-1786, deel V.) en de daaropvolgende Franse tijd (deel VI.).

DE TIJD VAN GERLACH

De heilige Gerlach van Houthem (1120-1165) en Ailbert van Rolduc (1060-1122), stichter van het nabijgelegen klooster Rolduc, waren tijdgenoten. Ze leefden in een overgangstijd waarin de kerk vanuit een armoedebeweging hervormd werd. De ridder Gerlach deed afstand van rijkdom en roem en werd kluizenaar. Gerlach was niet de enige ridder uit die tijd die afstand deed van zijn adellijke status om zich te bekeren. Norbert van Gennep (1080-1134) en Bernard van Clairvaux (1090-1153) deden kort daarvoor hetzelfde. Zij groeiden uit tot leiders van twee kloosterordes die in het heuvelland een belangrijke rol zouden gaan spelen: de Norbertijnen en de Cisterciënzers.

De tijd van Gerlach was verder de tijd waarin de kerk zich onttrok van de invloed van het wereldlijke gezag. Dit komt tot uitdrukking in de investituurstrijd, waarin pausen tegen keizers en koningen streden over de benoeming van bisschoppen. De paus verzette zich vanaf het begin tegen de benoemingen van bisschoppen door het wereldlijk gezag, maar de vorsten hadden daar lange tijd geen boodschap aan. Na het aantreden van de Duitse koning Hendrik IV besloot de Romeinse curie onder leiding van kardinaal Hildebrand om de rechten van de keizer bij de benoeming van bisschoppen flink in te perken. Toen Hildebrand in 1073 als Gregorius VII paus werd, laaide de strijd op. De nieuwe paus eiste een volstrekte scheiding tussen geestelijken en gewone gelovigen. Gregorius VII hoopte zo een einde te maken aan het morele verval van de kerk. Wie het niet met hem eens was, werd in de ban gedaan. Dat gold ook voor keizers van het H. Roomse Rijk. De excommunicatie door Gregorius VII van keizer Hendrik IV was het hoogtepunt van de investituurstrijd. Paus Urbanus II (1088-1099), zou in 1092 het samenleven van kanunniken als aparte vorm van kloosterleven erkennen naast het monnikendom.

Links: uit het Evangelarium van Otto III. De keizer Otto III op zijn troon omgeven door rijksvorsten en bisschoppen als kerkelijke gezagsdragers (Reichenauer school, circa 1000 na Chr). Door benoeming van bisschoppen die als rijksvorsten heersen, zoals de prinsbisschop van Luik en de keurvorst van Keulen, kon de keizer invloed uitoefenen in grote delen van zijn rijk. Rechts: fresco in de kapel van de H. Sylvester: schenking door Constantijn van zijn wereldlijke macht aan de paus. (Wikimedia). Deze vermeende schenking werd door de pausen in de investituurstrijd aangegrepen om ook het wereldlijke gezag te claimen.

Aan het begin van het leven van Gerlach kwam een einde aan de investituurstrijd met het Concordaat van Worms (1122). Daarin werd bepaald dat bisschoppen voortaan door een kapittel werden gekozen. Zo kwam er de gewenste scheiding tussen het geestelijke gezag van de paus en het wereldlijke gezag van de keizer. Ook lagere edelen deden afstand van hun rechten op kerken en kloosters en op de benoeming van pastoors en abten. De invloed van de adel op de kerkelijke gemeenschappen nam af en de bloeitijd van kapittels begon, waaronder dat van St. Gerlach.

Seculiere kapittels

De seculiere (wereldlijke) kapittels die betrokken waren bij de benoeming van bisschoppen waren in de steden gevestigd, zoals het kapittel van St. Servaas en het Onze Lieve Vrouwekapittel in Maastricht. De aan een kapittel verbonden koorheren werden kanunniken genoemd. Ook in Luik en Aken waren er veel van dergelijke seculiere kapittels. Er waren zelfs seculiere kapittels op het platteland, zoals het kapittel van de St. Martinuskerk in St. Maartensvoeren.

De kanunniken van deze seculiere kapittels onderscheidden zich van monniken doordat ze op basis van de Akense regel van 816 niet gebonden waren aan de gelofte van armoede. Ze mochten derhalve privébezit hebben. De kapittels waren hiërarchisch georganiseerd. Aan het hoofd van het kapittel stond een proost, die werd ondersteund door een deken. De overige functies werden onder de kanunniken verdeeld, zoals die van zanger (cantor) en econoom (cellarius of thesaurier). De kanunniken kwamen dagelijks in de kapittelkerk bijeen voor het koorgebed. Ze waren ook actief in de zielzorg in parochies. Maar centraal stonden toch het koorgebed en de liturgie. Voor het koorgebed ontvingen zij betalingen (prebenden). Daarnaast haalden ze inkomsten uit renten van pachthoeves en tienden van parochies. Het Maastrichtse Onze Lieve Vrouwekapittel ontving uit acht dorpen tienden.

Gerlach onderhield contacten met deze seculiere kapittels. In Maastricht bezocht hij dagelijks het graf van St. Servaas en het daaraan verbonden Servaaskapittel. In Aken bezocht hij zaterdags de Mariakerk, waaraan het Mariakapittel verbonden was. Hij was dus bekend met de leefwijze van de seculiere kanunniken.

Seculiere kanunniken

Reguliere kapittels

De hervorming van de kerk vond vanaf de 12e eeuw ook plaats in kloosters. De hervormingsbeweging richtte zich tegen de verwereldlijking van kloosters en de rijkdom van de kapittels. Zo groeide de kritiek op de Akense regel en op de rijke kapittels in de steden. Het privébezit van de seculiere kanunniken was in strijd met de armoede die door de hervormingsbeweging werd nagestreefd. Kluizenaars als Gerlach en Ailbert van Rolduc zetten zich daartegen af. Rond hun kluizen kwamen mensen samen om in armoede een gemeenschappelijk leven te leiden. Er ontstonden gemeenschappen van kanunniken die volgens een kloosterregel gingen leven, de regel van de H. Augustinus. Het werden reguliere kapittels. Vanuit deze gemeenschappen groeiden er nieuwe kloosterordes waarin religieuzen in afzondering leefden. Voorbeelden zijn de Kartuizers (H. Bruno, 1084), Norbertijnen (H. Norbert, 1121) en Cisterciënzers (H. Bernard van Clairvaux, 1098). Het heiligdom van de kluizenaar Gerlach zou zich ontwikkelen tot een kapittel voor reguliere kanunnikessen (Norbertinessen) en het heiligdom van zijn collega Ailbert van Rolduc tot een kapittel voor reguliere kanunniken (Augustijner koorheren).

Ook Ailbert van Rolduc had aanvankelijk als kluizenaar geleefd, maar hij was, net als de H. Norbert, in feite een zwervende prediker. Rolduc ontwikkelde zich na zijn vertrek in 1104 tot een klooster op basis van de regel van Augustinus en van de eigen statuten, de Consuetudines Rodensis. De H. Norbert maakte in Rolduc kennis met deze Consuetudines Rodensis. In 1121 stichtte hij in Premontre (bij Laon) de Orde der Norbertijnen met als richtsnoer de Regel van Augustinus en statuten, die leken op deze Consuetudines Rodensis.

Abdij van Premontre

De nieuwe kloosterordes groeiden snel. Dat gold met name voor de Cisterciënzers. In het heuvelland was er een klooster voor Cisterciënzerinnen in Burtscheid en voor Cisterciënzers in Valdieu. Ook de orde der Norbertijnen verspreidde zich snel. Er kwamen aan de randen van het heuvelland abdijen van Norbertijnen in plaatsen als Heinsberg, Steinfeld, Knechtsteden, Tongerlo en Averbode,.

Kanunniken en kanunnikessen in het heuvelland

De uit de hervormingsbeweging voortvloeiende reguliere kapittels in Rolduc en St. Gerlach hielden in de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd stand, ondanks de vele oorlogen, de reformatie en de pest-epidemieën waarmee ze geconfronteerd werden. Datzelfde geldt voor het vanuit Rolduc gestichte kapittel voor kanunnikessen in Sinnich en voor het kapittel van kanunniken van het H. Graf dat aan het einde van de Middeleeuwen in Hoogcruts gesticht werd vanuit een latere hervormingsbeweging, de Moderne Devotie. Pas in de Franse tijd werden deze kapittels (en de seculiere kapittels) opgeheven.

In de tussenliggende eeuwen zouden de kanunniken van Rolduc en Hoogcruts een belangrijke rol spelen in de zielzorg, de ziekenzorg, de economie en het onderwijs in het heuvelland. Voor de kloosters voor kanunnikessen was een dergelijke rol niet weggelegd, al zorgden de kanunnikessen van het klooster St. Gerlach voor het beheer van het heiligdom van St. Gerlach. Toetreding tot de kapittels van kanunnikessen in St. Gerlach en Sinnich was voorbehouden aan dochters uit de adel van het heuvelland. De daaruit voortvloeiende bescherming van St. Gerlach en Sinnich door de lokale adel zorgde ervoor dat deze kapittels de barre tijden in de 16^e en 17^e eeuw wisten te overleven.

Meester Spes Nostra - <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=34311950>. Vier reguliere kanunniken met heiligen Augustinus (rechts) en Hieronymus (links) biddend bij een graf voor de ziel van de overledene. Op de achtergrond de Visitatie en een ommuurde kloosterhof waarin Christus op een stokpaard speelt in het gezelschap van engelen.

Parels van het heuvelland

In de 18^e eeuw breekt er voor de reguliere kapittels in het heuvelland een tweede bloeitijd aan. De kloosters worden hersteld na de vele vernielingen en plunderingen in de oorlogen van de 17^e eeuw. Er worden voor de kanunniken en kanunnikessen prachtige nieuwe woonvleugels gebouwd door de grote architecten van de 18^e eeuw, die ver weg lijken te staan van het armoede ideaal van de hervormingsbeweging. Dat het klooster van St. Gerlach inmiddels als “Chateau” door het leven gaat, zegt iets over de uitstraling van de gebouwen. De nieuwe bestemming mag echter niet de rijke geschiedenis van de kanunniken en kanunnikessen verhullen die achter de gevels schuil gaat.

Opvallend is dat elk kapittel zijn basis had in een ander landsdeel. Het klooster St. Gerlach lag in het Land van Valkenburg, het klooster Rolduc in het Land van Rode, het klooster Sinnich in het hertogdom Limburg en het klooster Hoogcruts in het Land van Dalhem. Aldus had elk deel van Overmaas zijn eigen plattelandsklooster van reguliere kanunniken of kanunnikessen. Van de vier kloosters bevonden St. Gerlach en Rolduc zich het dichtst bij de bestuurscentra Valkenburg en 's-Hertogenrade. Deze kloosters zijn dan ontstaan met steun van de heren van Valkenburg c.q. de heren van 's-Hertogenrade. Zij fungeerden enige tijd als familieklooster voor deze heren. De kloosters Sinnich en Hoogcruts liggen wat verder weg van de bestuurscentra en hebben dan ook een andere oorsprong. Sinnich is gesticht vanuit Rolduc om een scheiding aan te brengen tussen de kanunniken en kanunnikessen op een plek waar Rolduc al over grond beschikte. Hoogcruts is gesticht op een kruispunt van regionale verbindingswegen op de plek waar in de 15^e eeuw een kruiswonder plaatsvond.

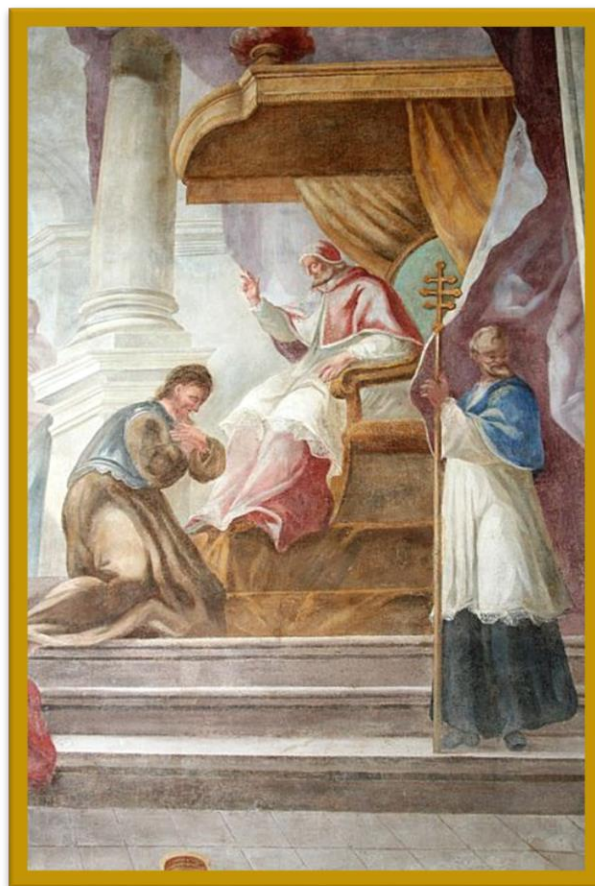

Bruin: Hertogdom Limburg met het klooster Sinnich en Limbourg, Lichtoranje: Land van Rode ,met het klooster Rolduc en 's-Hertogenrade, Licht oranje: Land van Dalhem met het klooster Hoogcruts en Dalhem, Donkeroranje en beige : Land van Valkenburg met het klooster St. Gerlach en Valkenburg, Verder blauw: hertogdom Gulik, lichtgroen: graafschap Loon, donkergroen: prinsbisdom Luik, wit: vrije rijkshoofdelijkheden, paars: hertogdom Gelre, en geel: Land van Horn

II. St. Gerlach

St. Gerlach (1120-1166) groeide op als ridder in het Land van Valkenburg. Tijdens een riddertoernooi werd hem bericht, dat zijn vrouw was overleden. Dit leidde tot een fundamentele omkeer in zijn leven. Hij gaf zijn paard over aan de omstanders en besteeg een ezeltje, waarop hij naar huis terugkeerde. Hij zwoer nooit meer de voorrechten van zijn stand te willen genieten, nooit meer vlees te eten of wijn te drinken, nooit meer een paard te bestijgen of te vechten. Hij legde zichzelf de status van boeteling op en vertrok voor een pelgrimstocht langs heiligdommen. Hij deed dit, zoals het een boeteling betaamde, blootsvoets en in schamele kleding, geketend in zijn maliënkolder met daaronder een haren boetekleed. Gerlach werd een dolende ridder.

Op zijn pelgrimstocht deed hij Rome aan. Daar vroeg hij aan de paus welke boete het beste paste. De paus gaf hem de opdracht voor zeven jaar naar Jeruzalem te gaan. Gerlach volgde de opdracht op. In Jeruzalem meldde hij zich bij het hospitaal van de Ridders van St-Jan. Die namen hem in dienst als eenvoudig veehoeder. Na terugkeer uit het Heilig Land St. Gerlach vroeg Gerlach in Rome aan de paus om een richtlijn voor zijn religieuze leven. Hij wilde niet in een gemeenschap met een vaste regel leven. Daarom kreeg hij van de paus het advies om als kluizenaar te gaan leven. Dat advies werd door Gerlach aanvaard. Zijn keuze om als kluizenaar te leven was voor die tijd niet uitzonderlijk of ondoordacht. Als kluizenaar kreeg hij een zekere kerkelijke status en daarmee bescherming, die Gerlach in het geschil met de proostdij van Meerssen nog van pas zou komen.

St. Gerlach bij paus Eugenius III

Gerlach (1120- 1166) en Ailbertus (1060-1122)

Met toestemming van de paus kwam Gerlach na een pelgrimstocht van zeven jaren terug in het Geuldal. Bij thuiskomst liet hij alle bezit en luxe varen en trok hij zich terug als kluizenaar. Hij nam zijn intrek in een holle eik. Gerlach bleef zich ook als kluizenaar kleden in een harig hemd, een boetekleed. Als boetedoening mengde hij zijn brood met as. Hij ging elke dag te voet op bedevaart naar Maastricht, naar het graf van St. Servaas. Alleen 's zaterdags ging hij naar Aken om in de Dom Maria te vereren. Dan passeerde hij de abdij Rolduc en bleef hij er enige tijd om te kunnen biechten.

Gerlach van Houthem (1120-1166) en Ailbert van Rolduc (ongeveer 1065-1122) staan aan de wieg van het adellijke damesstift St. Gerlach c.q. van de abdij Rolduc. Beiden zochten in de Hoge Middeleeuwen naar een nieuwe vorm van geestelijk leven, die paste bij de armoedebeweging van de 12^e eeuw. Ze deden afstand van bezit en macht door als kluizenaar een leven van boete en versterving en van gebed en meditatie te leiden. Ze werden de twee grote kluizenaars van het heuvelland.

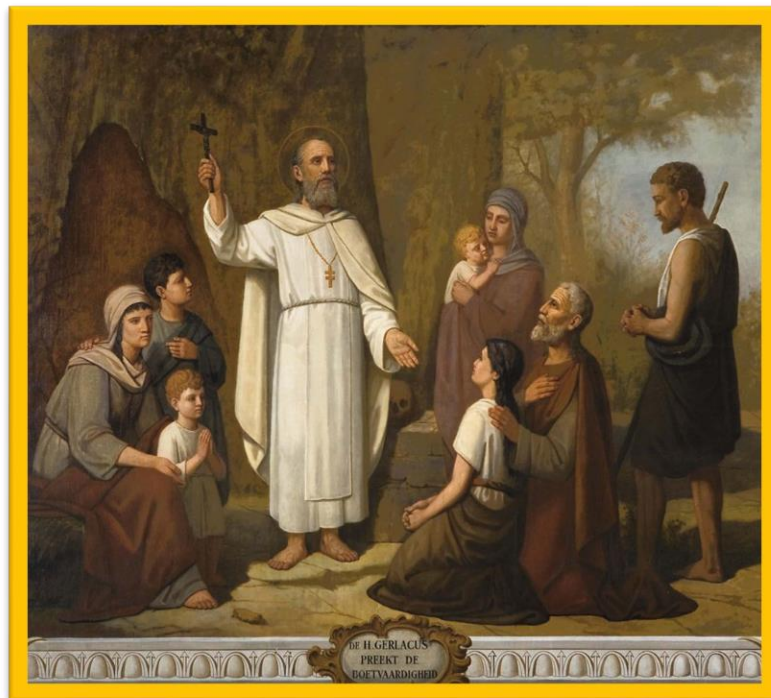

Gerlach als kluizenaar.

Er zijn diverse overeenkomsten tussen Gerlach en Ailbertus. Gerlach wordt door paus Eugenius III na zijn bekering naar het Geuldal gestuurd om er als kluizenaar te leven. Ailbertus gaat vanuit Henegouwen op zoek naar een geschikte plek voor een kluis en vindt die in het Wormdal bij 's-Hertogenrade. Beiden leven er bij een houten kapelletje (Gerlach aanvankelijk bij een holle eik). Hun sobere leven maakt indruk op de mensen in hun omgeving hetgeen leidde tot volgelingen. Ailbertus overleed in Sehtem bij Bonn op 19 september 1122. Een deel van zijn relieken werd later overgebracht naar Rolduc. Gerlach overlijdt op 5 januari 1166 in Houthem. Zijn relieken bevinden zich daar in de Gerlachkerk.

St. Gerlach en Meerssen

Gerlach kwam op een zeker moment in conflict met Franse monniken, die zich in 1145 vanuit Reims in Meerssen hadden gevestigd. De prinsbisschop van Luik gaf in 1147 aan de abt het recht om pastoors in de kerken van de proostdij in Meerssen, Klimmen en Hulsberg te benoemen en om daar de tiendrechten te trekken. Zo ontstond op een steenworp afstand van het heiligdom van Gerlach een tweede religieus centrum in het Land van Valkenburg. Toen de Franse monniken kennismaakten met Gerlach waren ze verbaasd over zijn levenswijze. Vele gelovigen bezochten Gerlach en gaven hem schenkingen. Dit strookte niet met de ideeën van de monniken over de zielzorg en over de bestemming van de inkomsten daaruit in het aan de proostdij toegewezen gebied, waar St. Gerlach ook onder viel. Gerlach leefde als kluizenaar echter volgens zijn eigen roeping en idealen. Hij wilde zich niet onderwerpen aan het gezag van de proost van Meerssen.

St. Gerlach als prediker in Houthem bij de holle eik

De Meerssense monniken maakten Gerlach daarop zwart bij de prinsbisschop van Luik. De prinsbisschop van Luik zag zich naar aanleiding van de klachten vanuit Meerssen genoodzaakt om in te grijpen. Aanvankelijk was hij op de hand van de proostdij van Meerssen, maar uiteindelijk besliste hij toch ten gunste van Gerlach. Diens heiligdom werd onttrokken aan het gezag van de proostdij van Meerssen en onder de hoede van de abt en de reguliere kanunniken van Rolduc geplaatst. Gerlach kreeg toestemming voor H. Missen in een kapel bij de eik, waar hij als kluizenaar tot aan zijn dood zou blijven leven. Zijn dood leidde tot een laatste conflict met de monniken van Meerssen. Toen zijn dood naderde weigerden de monniken van Meerssen om hem het Laatste Sacrament toe te dienen. Hij viel immers niet meer onder hun gezag. Gerlach vertrouwde echter op God en werd volgens de legende kort voor zijn overlijden in 1164 door St. Servaas zelf bediend.

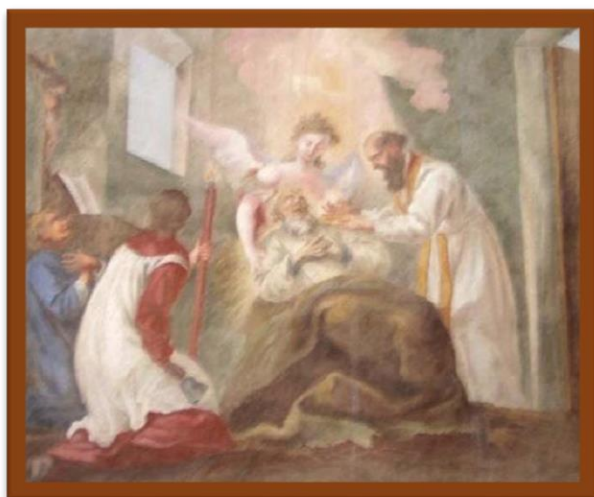
St. Gerlach en St. Servaas

Na zijn bekering ontwikkelde St. Gerlach een devotie tot St. Servaas. Elke dag bezocht hij diens graf in Maastricht. Zie hierover de Vita Beati Gerlaci Eremytae:

“Voor zijn gewoonte, die hij nooit naliet, om op reis of liever op pelgrimstocht te gaan voor een bezoek aan de H. Servatius, heeft iedereen hoge waardering en grote bewondering, maar navolging is uiterst lastig en, naar het mij voorkomt, zelfs onmogelijk. [...] De afstand tussen de cel van de H. Gerlach en de H. Servatius te Maastricht bedraagt een grote mijl. Gedeeltelijk is de weg heuvelachtig met een lastige helling, en op regendagen is de grond er zo kleverig en moerassig dat men, zelfs gezeten op een fors paard, nauwelijks vooruit kan. Bovendien: in de winter verhardt de grond onder de ijzige koude en wordt ruig, als met doornen bezet, zodat reizigers die blootsvoets gaan, wel eens een bloedig spoor nalaten. Maar de Heilige man verliet zijn rustbed – een laag stenen – elke nacht bij het eerste hanengekraai en hij was steeds ter plaatse voor de broeders van de kerk van de H. Servatius die in het midden van de nacht opstaan voor hun nachtofficie ter ere Gods. Hij was dan aan het einde van zijn krachten door de honger, een gevolg van zijn vasten, en ging gebukt onder het gewicht van zijn harnas, ontveld door zijn ruwe, haren kleding, niet zelden totaal uitgeput na een tocht door de duisternis over een gladde weg, soms zwaar gekwetst aan zijn voeten door de ijzigkoude uitsteeksels. En wat nog erger is, herhaaldelijk werd hij lastig gevallen door duivels die hem zichtbaar verschenen en een eind met hem meeliepen over de weg.”

Nog steeds wordt deze pelgrimsroute jaarlijks door enkele pelgrims eind augustus in de voetsporen van St. Gerlach vanaf Houthem naar het graf van St. Servaas in Maastricht gelopen.

De beide heiligen zouden elkaar zelfs aan het sterfbed van St. Gerlach ontmoeten, nadat de monniken van Meerssen hadden geweigerd om hem te bedienen met het Laatste Sacrament (het viaticum). St. Gerlach vreesde echter niet en zei: *“Ik weet op wie ik vertrouw en ik ben er zeker van dat Hij, die ik gediend heb, niet de vele inspanningen zal vergeten die ik mij uit liefde voor Hem heb getroost.”* Vervolgens kwam er een eerbiedwaardige grijsaard in het wit gekleed binnen die tot de stervende St. Gerlach woorden van troost sprak als tot een vriend en die hem sterkte met het viaticum. Toen alles volbracht was, vertrok de grijsaard weer, waarvan wel wordt beweerd dat dit de H. Servatius was die was gekomen om zijn pelgrim het laatste Sacrament toe te dienen.

Links: de stervende Gerlach krijgt het viaticum aangereikt door St. Servaas. Wandschildering in de kerk van St. Gerlach.

Rechts: drie kruisjes behorend tot een reliekenkist van St. Gerlach (dubbelaarmig Jerusalemkruis en twee pelgrimskruisjes).

III. Stichting van het klooster

Na het overlijden van Gerlach wilden gelovigen zijn kluis in de herinnering bewaren. Zij begonnen er een verering van Gerlach zodat het een heiligdom werd. Op voorspraak van Gerlach vonden er diverse wonderen plaats. Het graf en de kapel van Gerlach groeiden uit tot een bedevaartsoord. De heer van Valkenburg, Gosewijn IV, besloot in 1201 om vanuit het Norbertijnenklooster in Heinsberg in Houthem een dubbelklooster te stichten bij het graf van St. Gerlach.

Grote adellijke families in het Duitse Rijk hadden in de middeleeuwen een eigen huisklooster. Daar konden ze overleden familieleden begraven, maar ook ongetrouwde dochters onderbrengen. Een jongere zoon konden ze er tot proost of abt maken. Zo bleven bestuur en inkomsten aan de familie zonder dat het bezit uiteenviel bij vererving. De familieklousters werden religieuze en bestuurlijke centra. Het Norbertijner Mariastift in Heinsberg was zo'n familieklouster. St. Gerlach werd met steun van dit klooster in Heinsberg het tweede religieuze centrum van de graven van Heinsberg-Valkenburg. De graven schonken aan de klousters land en zorgden voor continuïteit van de jonge kloustergemeenschappen. De afhankelijk van Heinsberg zou niet lang duren. Al in 1201 veranderde de situatie voor St. Gerlach. Het klooster werd toen onttrokken aan het moederstift in Heinsberg en werd tot een zelfstandige nevenvestiging verheven. Het klooster van St. Gerlach nam de regel van de H. Norbertus (1080-1134) aan en werd een Norbertijner klooster.

Links: Norbertus van Gennep. Norbert stamde uit het adellijk geslacht van de heren van Gennep aan de Maas. Rond 1100 werd hij kanunnik van het St. Victorkapittel van Xanten. Hij bleef een werelds leven leiden aan het hof van keizer Hendrik V. Na zijn bekering werd hij in december 1115 tot priester gewijd en raakte hij geboeid door de armoedebeweging. Vanuit het ideaal om 'arm de arme Christus' na te volgen, en met toestemming van de paus, trok hij als rondtrekkend prediker door vele landen. Norbert en zijn gezellen vormden een nieuwe kloustergemeenschap in het dal van Prémontré en legden er in de kerstnacht van 1121 hun geloften af. Hij koos voor de vrij strenge richtlijnen van de aan Augustinus toegeschreven Ordo Monasterii. De orde werd in 1126 definitief goedgekeurd door paus Honorius II en kende daarop al snel een grote bloei.

St. Gerlach werd vanwege het verbod van dubbelklousters in 1255 een adellijk damesstift. Het adellijke damesstift St. Gerlach was een van de vele stiften in de Middeleeuwen. Andere adellijke stiften in het heuvelland waren Burtscheid en Sinnich. Ten westen van Maastricht lagen de stiften Hocht, Herkenrode en Munsterbilsen en in Midden-Limburg Thorn en Susteren. Elders in Nederland waren er ook adellijke damesstiften, maar die zijn met de reformatie, dus met de komst van het protestantisme, verdwenen.

Het Land van Valkenburg

Het Land van Valkenburg is het gebied rondom het stadje Valkenburg. Het stadje werd aanvankelijk bestuurd door de heren van Valkenburg. De Valkenburcht en Valkenburg zijn gesticht door deze heren van Valkenburg vanuit hun oorspronkelijke stamslot, kasteel Genhoves in Oud-Valkenburg. Omdat Genhoves moeilijk te verdedigen was voor de ambitieuze heren van Valkenburg, werd het bestuurscentrum verplaatst naar de Valkenburcht in het huidige Valkenburg. Aan de voet van de burcht (nu een ruïne) groeide het stadje Valkenburg. Er ontstond langs de Geul een schakel van kastelen en kloosters. Vanaf kasteel Genhoves in Oud-Valkenburg in het oosten, via de kastelen Oost, Schaloen en de Valkenburcht naar het klooster St. Gerlach en de proostdij van Meerssen in het westen.

Het klooster St. Gerlach kreeg in de Middeleeuwen de steun van de heren van Valkenburg. Vaak ging het om schenkingen van grond waarvan de pachtopbrengsten de inkomsten voor het klooster waarborgden. Van deze inkomsten konden de kanunnikessen leven. Het maximum aantal kanunnikessen werd op de inkomsten op afgestemd. In St. Gerlach ging het om maximaal 30 kanunnikessen. Maar in de praktijk schommelde de bezetting van de kloosters nogal eens. St. Gerlach had met de steun van de heren van Valkenburg een solide basis. Het lukte de heren van Valkenburg hun gebied geleidelijk uit te breiden. Het Land van Valkenburg werd één van de drie landen van Overmaas, die in de 16e eeuw onderdeel werden van de Spaanse Nederlanden. Feitelijk werden de gebieden bestuurd door een landvoogd vanuit Brussel. Op lokaal niveau was er een vertegenwoordiger van de landvoogd, een voogd of drossaard, die vanuit het kasteel in Valkenburg het gebied bestuurde en die werd benoemd door de landsheer in Brussel.

Bij het bestuur moesten de landsheer en zijn drossaard rekening houden met de Statenvergadering van het Land van Valkenburg en de daarin vertegenwoordigde Valkenburgse ridderschap en kloosters. In de Statenvergadering zaten de proosten van St. Gerlach en Meerssen en ongeveer 30 ridders uit het Land van Valkenburg. De ridderfamilies huwden onderling waardoor de ridderschap van Valkenburg een gesloten bastion was.

St. Gerlach wordt Norbertinessenstift

Ruim een eeuw na het overlijden van St. Gerlach werd het klooster van St. Gerlach een vrouwenklooster voor Norbertinessen. Aan het hoofd van deze kloostergemeenschap stonden een priorin en een proost. De geestelijke en economische leiding lag in handen van de proost, die door de kanunnikessen zelf mocht worden gekozen uit kanunniken die verbonden waren aan Norbertijner abdijen. Een proost werd voor het leven benoemd. De meeste proosten waren afkomstig uit Norbertijner abdijen in het Rijnland (Heinsberg, Knechtsteden, Steinfeld) of Vlaanderen (Averbode, Tongerlo). In St. Gerlach hadden de kanunnikessen meer macht dan in Sinnich, waar zij vaak met de vanuit Rolduc aangewezen prior overhoop lagen. Zij konden zelf zowel de priorin als de prior kiezen.

Pelgrimsvaantje

Het adellijke damesstift hield de verering van Gerlach in stand en zorgde voor de pelgrims, met name rond de feestdag van Gerlach. Die taak is er nog steeds. Naast de ingang van de kerk ligt een refugio die door pelgrims op doortocht naar Santiago de Compostella gebruikt wordt.

Voor adellijke families bood het klooster een veilig onderkomen voor dochters. Het was niet ongebruikelijk dat dochterrijke gezinnen een groot aantal religieuzen telden. Een bruidsschat aan een klooster legde minder beslag op het familiekapitaal dan een bruidsschat bij een wereldlijk huwelijk. Het verschafte families ook status wanneer dochters werden toegelaten tot prestigieuze adelstiften. De dochters zouden bidden voor het geestelijke welzijn van de familie. Voor de familie van de landsheer gold bovendien dat leden van de familie in het klooster begraven konden worden. In St. Gerlach zijn enkele grafstenen gevonden. Elk land had zijn huisklooster en religieuze centrum. St. Gerlach was met de proostdij van Meerssen het religieuze centrum van het Land van Valkenburg.

Elke kanunnikes had in het klooster haar eigen taken. Behalve de priorin was er een sub-priorin, een econome, een kosteres etc. Ook waren er niet-adellijke kloosterzusters. Allen volgden de kerkelijke getijden met de bijbehorende dagelijkse gebeden en strenge dagindeling. Tussen de H. Missen door moest huishoudelijk werk gedaan worden en moest in de keuken of in de tuinen gewerkt worden. Behalve een klooster was St. Gerlach ook een bedevaartsoord. Al vanaf het overlijden van St. Gerlach in de 12e eeuw waren er pelgrims die zijn graf kwamen bezoeken. Die stroom is nooit opgehouden.

IV. Reformatie en Spaanse tijd

De reformatie begon in het jaar 1519 met de 95 stellingen van de Augustijner monnik Maarten Luther tegen de katholieke kerk in het Duitse Wittenberg. De reformatie richtte zich tegen misstanden in de katholieke kerk. Tegelijkertijd ontstond er een katholieke tegenbeweging, de contrareformatie. De universiteiten van Keulen en Leuven, bastions van katholicisme, zetten al in hetzelfde jaar (1519) de tegenaanval in. In 1520 en 1521 kwam er wetgeving van de prinsbisschop van Luik en keizer Karel V tegen protestanten, die via Duitsland en Antwerpen tot het heuvelland waren doorgedrongen.

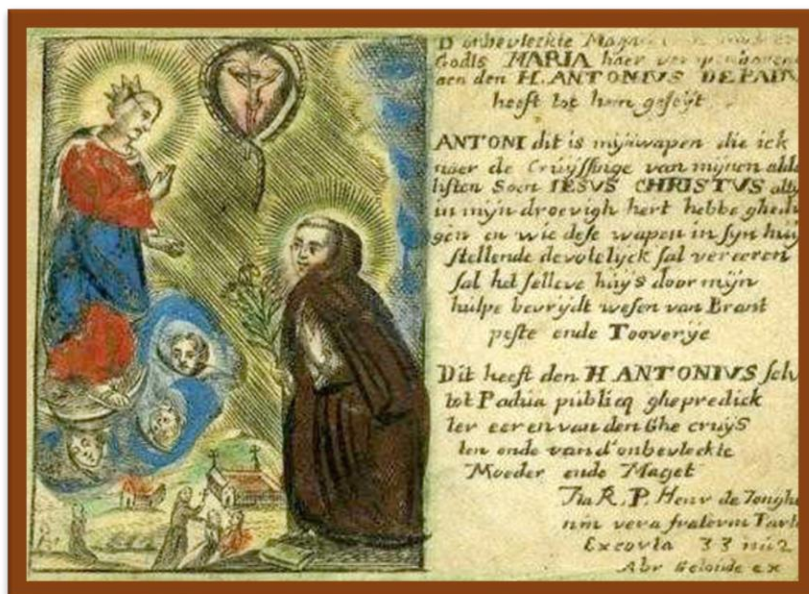
Een deel van de adel in het heuvelland bood de Calvinistische predikers onderdak en bescherming. Zo was in de rijksheerlijkheid Wittem Floris van Pallandt een beschermer van de reformatie. In het najaar van 1566 eiste de predikker Kackhoes in Maastricht het gebruik van een kerk op. Toen dat door het stadsbestuur van Maastricht werd geweigerd, namen de Calvinisten het heft in eigen handen en bestormden ze de St. Matthijskerk en de kapel Maria ten Oeveren. De Calvinisten dreigden zelfs de macht in Maastricht in zijn geheel over te nemen door de stadspoorten te bezetten waardoor ze de toegang tot de stad controleerden. De prinsbisschop van Luik en de nieuwe landvoogd van de Spaanse Nederlanden, de hertog van Alva, wisten met harde hand het Calvinisme de kop in te drukken. De protestantse leiders uit het heuvelland vluchtten naar Duitsland of schaarde zich alsnog achter de Spaanse koning. Zo legde de ridderschap van het Land van Valkenburg op 10 januari 1567 de eed van trouw aan de koning, Filips II, af. De ridderschap bleef ook daarna aan de zijde van de koning staan.

Degenen die naar Duitsland vluchtten beschikten over veel geld. Zij hergroepeerden zich in het Rijnland. In 1568 rukten zij onder leiding van Willem van Oranje op naar de Maas. De Opstand (80-jarige oorlog) is dan een feit. Zowel in Luik als in Maastricht stuitten ze op onverwachte weerstand. Vanuit het hoofdkwartier in Wittem werd daarop het heuvelland door de troepen van Willem van Oranje geplunderd. Het was voor de kasteelheren en voor de abten en priors van de kloosters betalen of brand en plundering. Niet overal werd er betaald. Kasteel Neubourg en de kloosters St. Gerlach en Hoogcruts werden bijvoorbeeld door de troepen van Willem van Oranje geplunderd.

Het adellijke stift St. Gerlach tijdens de Opstand

De veldtochten van de Staatse legers vanaf 1568 tot 1588 en andere rampspoed lieten het adellijke stift van St. Gerlach niet onberoerd. De kloostergebouwen werden door troepen van Willem van Oranje en Lodewijk van Nassau in brand gestoken en verwoest. Ook besmettelijke ziektes (soms meegebracht door de legers) teisterden de regio. In het jaar 1567 overleden de Gerlachse priorin Isabella Tzevel en 14 medezusters aan de pest. Ook in 1579 brak een pestepidemie uit. Die zou aan twaalf zusters in St. Gerlach het leven kosten.

H. Antonius van Padua ontvangt van Maria de rozenkrans als wapen tegen brand, pest en toverij.

Het klooster wist echter te overleven. In 1597 waren er al weer 37 kanunnikessen in St. Gerlach. Daarbij hielp dat de plattelandskloosters van het heuvelland in diverse steden over vluchtplaatsen (refuges) beschikten. In tijden van tegenspoed (met name bij naderende legers) konden de kanunnikessen van St. Gerlach zich veilig terugtrekken in hun refugie in de Stokstraat in Maastricht. In het jaar 1578, wanneer Maastricht door de Spaanse troepen van de hertog van Parma belegerd wordt, is echter ook Maastricht niet veilig. De kanunnikessen moeten dan uitwijken naar het zusterklooster 'Porta Angelica' (Maria Engelport) van de Norbertinessen in Cochem aan de Moezel.

Links: de refugie van St. Gerlach aan de Stokstraat 55 in Maastricht (1279 tot 1731). Van 1731 tot 1777 bevindt zich de refugie van St. Gerlach aan de Brusselsestraat 77 in Maastricht. Rechts: het klooster Maria Engelport: de zusters in processie.

Het adellijke stift St. Gerlach tijdens de Opstand

Het gaat op en neer in de strijd tussen de Opstandelingen en de Spaanse Nederlanden. Door de voortdurende belegeringen en plunderingen door de rondtrekkende Spaanse en Staatse troepen raakte het heuvelland rond het jaar 1600 uitgeput. Pas toen er een gevechtspauze kwam tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) kon de schade aan kerken en kloosters worden hersteld. Kerken en kloosters, waaronder St. Gerlach, hebben er dan enkele tientallen jaren gehavend bijgelegen. Datzelfde geldt voor de kerken in het heuvelland. Maar ook de kerken werden hersteld. Zo werden de kerken van Margraten en Gulpen tijdens het Twaalfjarig Bestand (veertig jaar na hun plundering) weer opgebouwd. Dit blijkt uit een opschrift van een grafsteen van Frans van Eynatten in de kerk van Gulpen.

Herstel van het heuvelland

De brandschattingen, gijzelingen en afpersingen van burgers en religieuzen gaan in het heuvelland jarenlang door. De kerken van Gulpen en Margraten en het kasteel van Wittem branden af. Zij worden pas 40 jaar later door de heer van Gulpen, Frans van Eijnatten, weer opgebouwd.

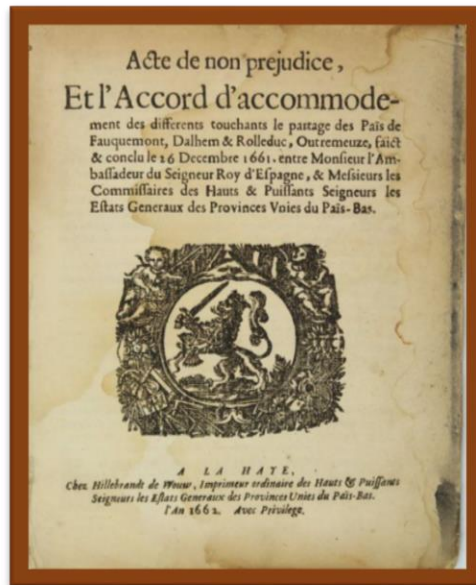
De tekst op de grafsteen luidt als volgt:

"Der Woledler Frantz von Eynatten is gestorben den 26 January anno 1619, und die Ehrentreiche frawe Elysabeth von Hoemen und Odenkirchen zu Wedenaw die leste ihres namens den 14 marty 1613, Her rund Frawe zu Neuwerborgh, Eitzweiler, Gulpen und Margrathen, deren seele Gott begnaedt. (...) Aus Direction des Hern zu Nubg ist dese unten 40 jare gelege verwoeste Kirch, zur Ehre Gottes um aller Seele Heil 1613 und 14 erbawet. Bit Got vor ihm."

Een laatste kentering is er in de Opstand in 1632 wanneer weer een Oranje, Frederik Hendrik, aan de poorten van Maastricht klopt, de stad verovert en het protestantisme terugbrengt in het heuvelland. Vanuit Maastricht worden in 1644 ook Valkenburg, 's-Hertogenrade en Dalhem door de troepen van Frederik Hendrik veroverd. Zelfs in Luik zijn er (mislukte) pogingen tot een Calvinistische machtsovername. In het heuvelland blijft alleen Limbourg in Spaanse handen. De Spanjaarden leggen bij Eijsden een fort (Navagne of Elvenschans, zie hieronder) aan om Maastricht en omgeving onder bedwang te houden en om het scheepvaartverkeer op de Maas te controleren. Het heuvelland raakt zo verdeeld tussen Spaanse, Staatse (Hollandse) en vrije gebieden.

HET PARTAGETRACHTAAT (1661)

De bevolking en de adel van het heuvelland willen katholiek (Spaans) blijven. Pogingen van het Hollandse bestuur om daar verandering in te brengen, bijvoorbeeld door kerken af te pakken en processies en bedevaarten te verbieden, hebben geen succes. Het lukt Spanje en Nederland niet om bij de Vrede van Munster in 1648 overeenstemming te bereiken over het heuvelland. De Tachtigjarige Oorlog duurt voor het heuvelland nog 13 jaar tot 1661.

Partagetractaat

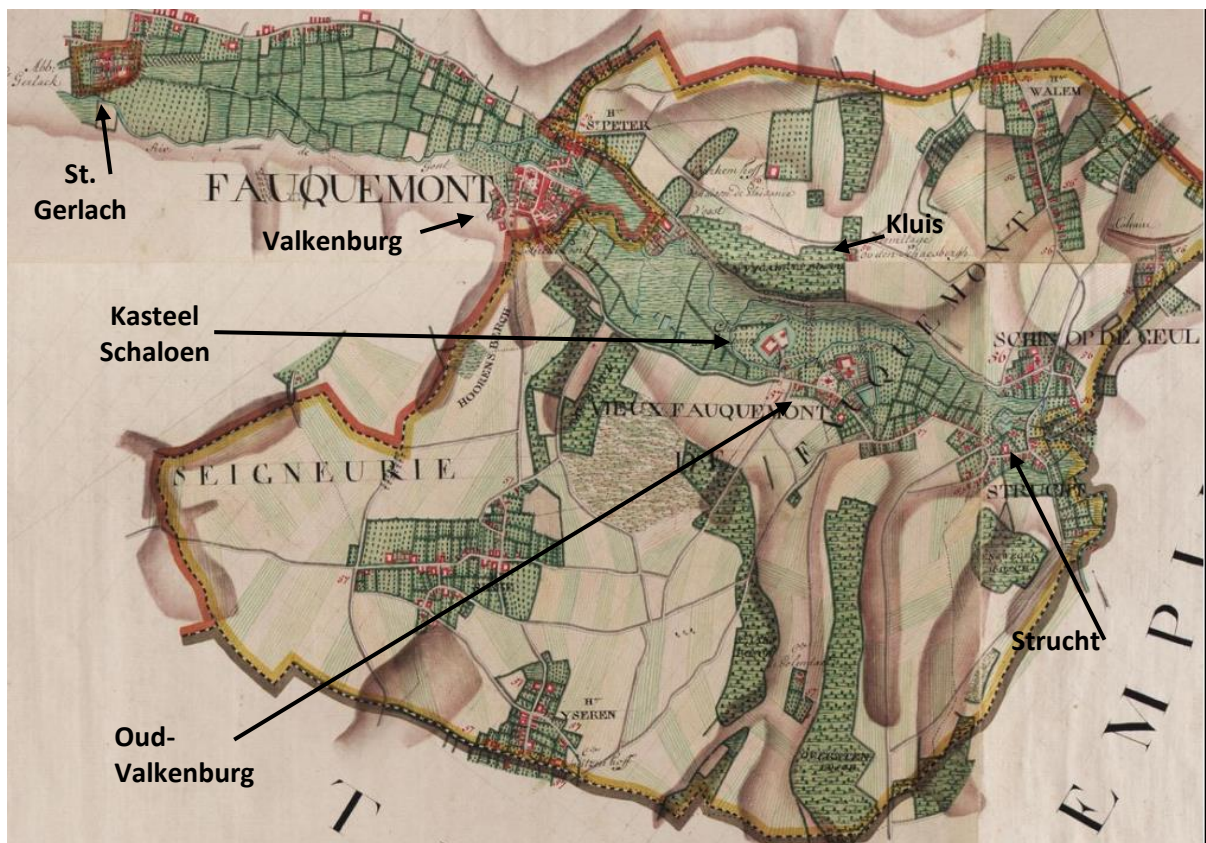
De onderhandelingen over een vrede in het heuvelland op basis van een verdeling in een Partagetractaat duurden nog vele jaren na de Vrede van Munster van 1648 voort. Adriaen de Groot III, heer van Strucht, vertegenwoordigde het Land van Valkenburg bij de onderhandelingen over het Partagetractaat. Samen met de abt Lamberti van Rolduc, die het Land van Hertogenrade vertegenwoordigde, en abt Ranst van Valdieu, die het Land van Dalhem vertegenwoordigde, reisden ze naar Den Haag, waar ze met de Spaanse ambassadeur Gamarra de Spaanse delegatie vormden. Hun uitgangspunten bij de onderhandelingen waren het behoud van de kloosters en van de kastelen van de adel onder de koning van Spanje en vooral de vrijheid van godsdienst in het gebied dat aan Holland zou toevallen. Daarvoor waren ze bereid om afstand te doen van het gebied rond Maastricht en van de door Hollandse troepen bezette burchten in Valkenburg, Dalhem en 's-Hertogenrade.

Pas in december 1661 werd overeenstemming bereikt over een verdeling in het Partagetractaat, die in 1662 en 1663 werd uitgevoerd. De Landen van 's-Hertogenrade, Dalhem en Valkenburg werden gesplitst in een Hollands en een Spaans deel. Daardoor moest het bestuur in het Land van Valkenburg worden verdubbeld. De steden Valkenburg, Heerlen en Dalhem bleven in Staatse handen. De katholieke kerken in Valkenburg en Houthem moesten voor protestanten worden opengesteld, ondanks dat er amper protestanten in dit gebied waren. Later in de 17^e eeuw kwam er een gezamenlijk gebruik van de kerken ("*simultaneum*") in het Hollandse gebied dat tot in de 19^e eeuw voortduurde.

St. Gerlach na het Partagetractaat

De overwegend katholieke bevolking in de Staatse gebieden moest voor de katholieke eredienst in de 17de en 18de eeuw uitwijken naar Spaanse gebieden en naar de vrije rijksheerlijkheden. Invloedrijke katholieke edelen konden voorkomen dat hun gebied naar de protestantse Republiek ging. De stad Valkenburg en omgeving werden weliswaar Hollands, maar het klooster St. Gerlach bleef door de inzet van de priorin Hoen van Cartils katholiek. Ook haar geboortehuis, kasteel Schaloen en omgeving, bleef katholiek. Tot die omgeving behoorde ook het gebied van Adriaen de Groot III rond Strucht.

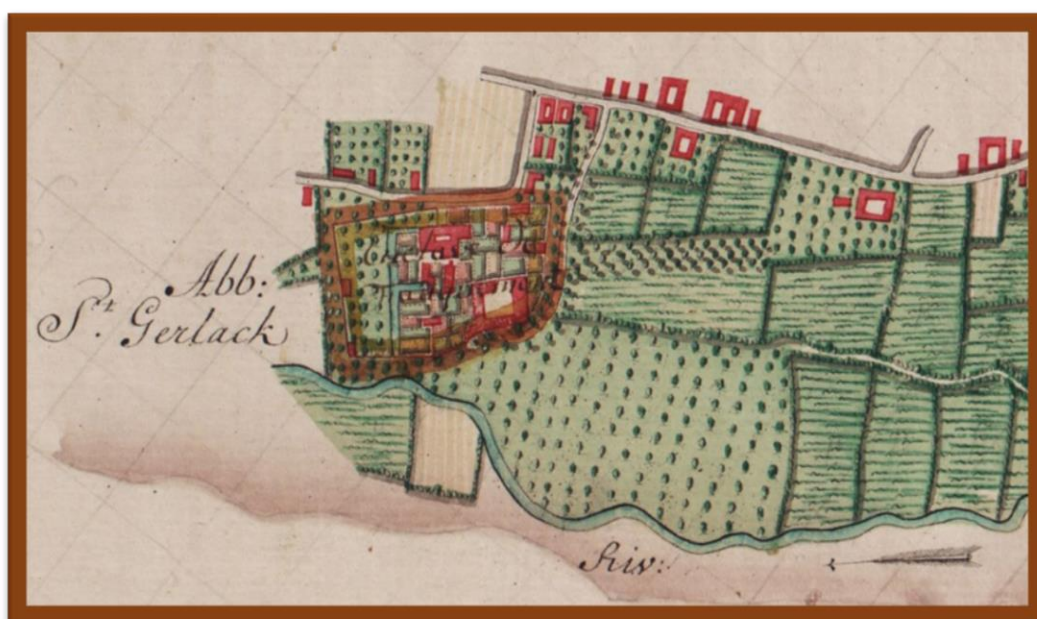
Via de lobby van Adriaen de Groot en zijn buurman op kasteel Schaloen, de ridder Hoen van Cartils, kon St. Gerlach als katholieke enclave van het Spaanse Land van Valkenburg behouden blijven. De zus van Hoen van Cartils, Agnes Hoen van Cartils, was priorin van het damesstift St. Gerlach. De familie Hoen van Cartils heeft zich ook na het Partagetractaat ingezet voor de katholieke zaak. Zo zijn in haar opdracht de Drie Beeldjes bij Schaloen zijn geplaatst en is het jachthuis op de Schaelsberg tot kluis omgebouwd. Over de beemden van de Geul was er een recht van overpad tussen St. Gerlach en Schaloen zodat ongehinderd tussen Gerlach, kasteel Schaloen (waar de familie Hoen van Cartils woonde) en Oud-Valkenburg heen en weer gereisd kon worden.

Boven: het Spaanse gebied St. Gerlach (vierkantje linksboven) en het Spaanse gebied Oud-Valkenburg (Vieux Fauquemont) zijn omljnd. Het Spaanse gebied van Oud-Valkenburg omvat ook Sibbe, IJzeren, Schin op Geul, Strucht, St. Pieter en Walem. Tussen beide gebieden in, langs de beemden van de Geul en over de weg van Maastricht naar Valkenburg, kon gebruik worden gemaakt van een recht van overpad. De aan de Staatse Nederlanden toebedeelde stad Valkenburg ligt tussen beide gebieden in. De familie van Agnes steunt ook in Schaloen de katholieke zaak. In 1688 laat de familie Hoen van Cartils een jachthuis op de Schaelsberg ombouwen tot kluizenaarswoning en in het jaar 1739 plaatsen zij bij kasteel Schaloen de Calvariegroep De Drie Beeldjes.

St. Gerlach na het Partagetractaat

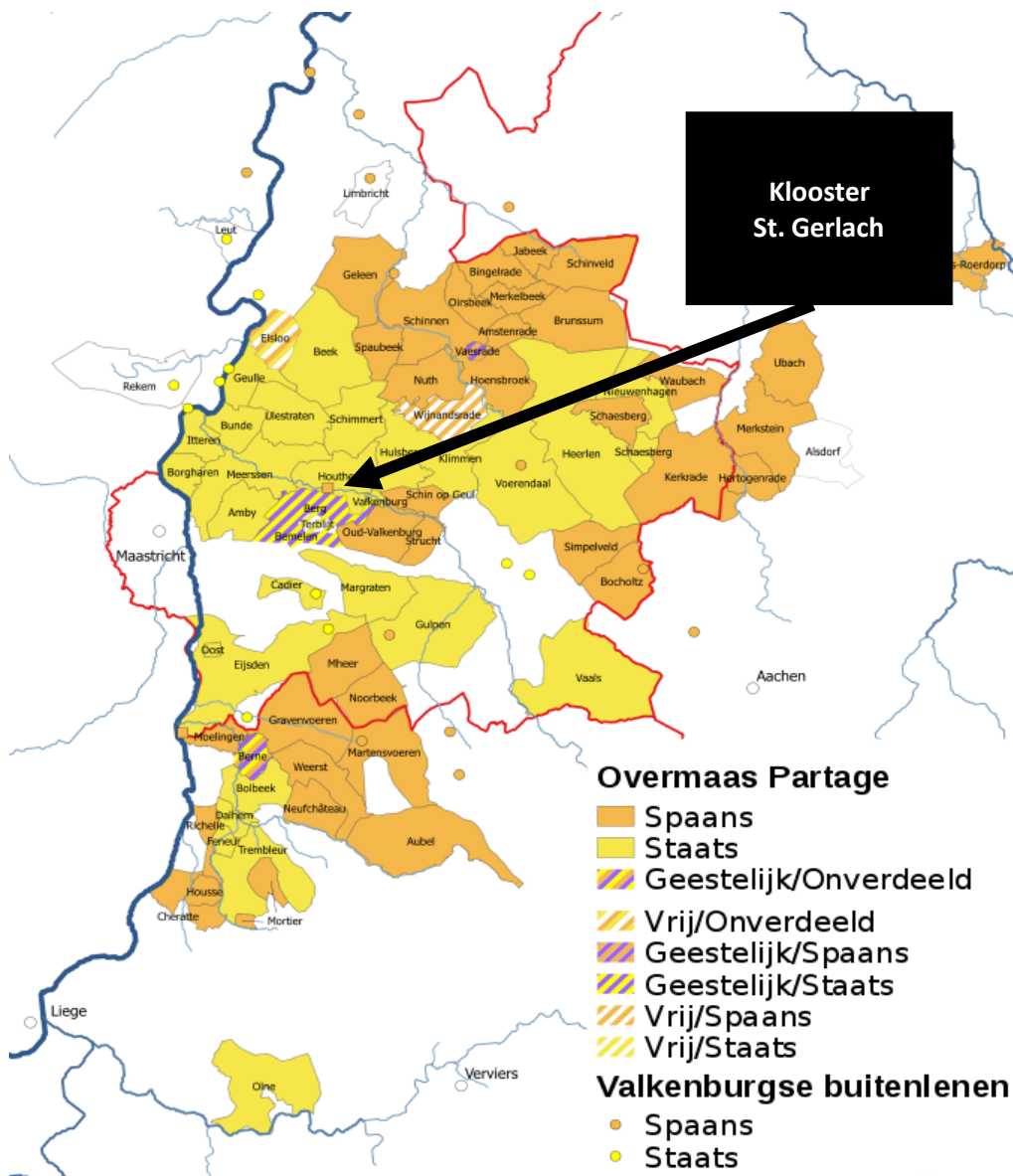
St. Gerlach werd zo één van de Spaanse buitenlenen (katholieke enclaves) in het Land van Valkenburg. Ondanks de benarde situatie als enclave wist priorin Agnes Hoen van Cartils de interesse van de adellijke dames uit de omgeving voor het klooster St. Gerlach op peil te houden. De kleine Spaanse enclave St. Gerlach werd omgeven door een muur, waarvan delen aan de Onderstestraat bewaard zijn gebleven. Via poorten in de muur en in de kloosterkerk konden ook de pelgrims St. Gerlach blijven bezoeken. Ook de kloosters Rolduc, Hoogcruts, Sinnich en Valdieu bleven katholiek en konden blijven voortbestaan. De pachthoeves van het klooster St. Gerlach lagen echter in het Staatse (Hollandse) deel van het Land van Valkenburg en kwamen onder Staats (Hollands) gezag.

De katholieke enclave St. Gerlach

HET PARTAGETRACTAAT (1661)

Op 22 oktober 1663 namen Staatse commissarissen in een gemeenschappelijke statenvergadering in Maastricht de aan de Republiek toegewezen helften van Valkenburg, Dalhem en 's-Hertogenrade in bezit. In het Staatse gebied kwamen alleen protestanten in aanmerking voor hoge functies als voogd, drossaard, stadhouder van lenen en schout van Heerlen. Voor lagere functies als schepenen kon door een gebrek aan protestanten niet overal de hand aan de religieuze voorkeur worden gehouden, zodat daarin ook katholieken functies bleven uitoefenen.

De Staten van de Republiek vergaderden in Valkenburg, Dalhem en Gulpen ('s-Hertogenrade). De Spaanse Staten vergaderden in 's-Hertogenrade, Schin op Geul (Valkenburg) en 's-Gravenvoeren (Dalem). Ook voor de rechtspraak kwamen er dubbele instanties. Zo was er in Valkenburg het Staatse leenhof naast een Spaanse leenhof in het katholieke deel St. Pieter (het huidige VVV-kantoor).

Contrareformatie

Na het Concilie van Trente (1545-1563) kwam de contrareformatie op gang. Onder andere door vestiging van nieuwe kloosterordes, oprichting van broederschappen in parochies, devoties tot Maria, H. Sacrament en H. Rozenkrans en verering van heiligen won het katholicisme weer terrein. Dat de bevolking van het heuvelland katholiek bleef is te danken aan deze contrareformatie. In parochies in het heuvelland werden broederschappen opgericht van het H. Sacrament of van de Rozenkrans, die zich inzetten voor processies en bedevaarten. Ook devoties werden bevorderd, waaronder de devotie tot St. Gerlach. In 1660 werd Gerlach door de bisschop uitgeroepen tot patroon van het land van Valkenburg. Ook kwamen er seminaries om de opleiding van priesters te verbeteren. De parochies werden door de bisschoppen regelmatig bezocht. Er kwamen sociale instellingen, zoals La Baviere, het ziekenhuis in Luik. Ook het onderwijs voor katholieken werd verbeterd. In steden en op het platteland vestigden zich congregaties die Latijnse scholen openden, zoals Jezuïeten in Maastricht, Dominicanen in Sittard en Kanunniken van het H. Graf in Hoogcruts. Zo werden de harten van de mensen heroverd.

Links: afbeelding van Gerlach met dubbele adelaar op het offerblok van het stift St. Gerlach, dat zich nu in Caroluskapel Roermond bevindt. Rechts: Gerlachput

Aan het einde van de 16e eeuw kon het klooster St. Gerlach op basis van de contrareformatie hersteld worden. Het klooster had weer 37 adellijke stiftsdames (*'virgines primae'*). Dat was meer dan de Middeleeuwse *numerus clausus* van 30 kanunnikessen. In 1599 en in 1606 schonk Henricus Costerius, deken van Bergen op Zoom, relieken aan het klooster. In het jaar 1599 werd de Gerlachput teruggevonden door de rentmeester van het klooster. De bisschop Cuyckius van Roermond blies in het kader van de contrareformatie in het Land van Valkenburg de devotie tot de H. Gerlach nieuw leven in. Hij kwam in 1599 op bezoek, door de put vondst aangespoord, om de devotie tot H. Gerlachus te bevorderen. Hij spoorde in Valkenburg iedereen aan om de verering van St. Gerlach op te nemen en wijdde zelf de put die weer werd opgemetseld om de devotie extra te stimuleren. In 1615 nam aartshertog Albert van Oostenrijk het klooster 'in bescherming', waarmee St. Gerlach een speerpunt van contrareformatie in het Land van Valkenburg werd.

Contrareformatie

De landvoogden, aartshertog Albert van Oostenrijk en aartshertogin Isabella van Spanje, speelden een belangrijke rol in de contrareformatie. Albert werd in 1615 beschermheer van St. Gerlach. Isabella kwam bij de inwijding van de kerk in Scherpenheuvel in 1627 naar voren, de handen vol met goud en juwelen. Zij gooide ze neer op de altaartrappen om aan te geven dat aardse goederen niet de hoogste waarden zijn in het leven. Mensen rondom haar volgden dit voorbeeld. Na het overlijden van Albert trad ze in het klooster der Clarissen bij Brussel. Ze leefde zo persoonlijk de contrareformatie voor.

Boven: processie naar Scherpenheuvel. Onder: Isabella als Claris in Brussel (1625, Peter Paul Rubens)

Levensbeschrijving van St. Gerlach

Erasmus Ghoye, die van 1575-1612 proost was van St. Gerlach, gaf in 1600 een levensbeschrijving van H. Gerlach, de "*Divi Gerlaci Sanctissimi Eremitae vita*", uit. Hij maakte daarvoor gebruik van de *Vita beati Gerlaci*, de beschrijving die al rond 1225 was vervaardigd. In het jaar 1604 nam bisschop Cuyckius van Roermond in het Roermondse brevier een bijzondere officie voor St. Gerlach op, zodat Gerlachs feestdag sindsdien in januari niet alleen in St. Gerlach maar in het gehele bisdom wordt herdacht.

De Vita

Ghoye geeft in zijn beschrijving een verslag hoe de put is teruggevonden en verteld dat bisschop Cuyckius, nadat hij dat bericht had vernomen, samen met de pastoors van Valkenburg, Hulsberg en Venlo naar het klooster kwam. Links: afbeelding van St. Gerlach bij de put naast het titelblad van Het leven van den H. Gerlacus eremyt, een latere levensbeschrijving van St. Gerlach door C. Thilmans, 1745. Met een opdracht aan priorin Maria de Petersem de Printhagen van het klooster te St. Gerlach in het Land van Valkenburg.

De put van St. Gerlach

Op Hemelvaartsdag 1599 ging de rentmeester van het klooster, Wijnand Balthazar, in gezelschap van de daarvoor in alle vroegte uit zijn bed geporde knecht Aert Naelens, op zoek naar de plek van de put. Het 'dauwtrappen' had uiteindelijk succes, want in de beemd kon op aanwijzing van de knecht de put worden gelokaliseerd. Omdat bisschop Cuyckius op het kasteel in Valkenburg verbleef, kwam hij vier dagen later naar het klooster Houthem, waar een dankdienst werd gehouden. Daarna trokken de nonnen met priesters en proost, gevolgd door de bisschop die door edelen was omringd, naar de bron.

Nadat de put was teruggevonden, spoorde Cuyckius Erasmus Ghoye aan een levensgeschiedenis van de heilige te laten verschijnen. Ghoye gaf aan dat verzoek gehoor en droeg zijn werk aan de bisschop op.

Allen dronken er van het water. Catharina Tzevel, de subpriorin, genas door het drinken van water uit de put van een ziekte. Ook bisschop Cuyckius die een paar maanden met zijn gezondheid sukkelde, knapte weer op. In het begin van de 17de eeuw werd zo met de ontdekking van de bron een nieuwe impuls aan de Gerlachusverering gegeven.

De kloostergemeenschap

Aan het hoofd van de kloostergemeenschap van St. Gerlach stonden in de tijd van de Spaanse en Oostenrijkse Nederlanden een priorin en een proost. De geestelijke en economische leiding was in handen van de proost, die door de stiftsdames werd gekozen uit kanunniken verbonden aan Premonstratenzer abdijen. De proost werd voor het leven benoemd. De meeste proosten waren afkomstig uit nabij gelegen kloosters. Heinsberg speelde in de vroege fase van het klooster een belangrijke rol, later vooral de abdijen Knechtsteden en Steinfeld. Proosten zijn ook wel uit de Norbertijner abdijen van Averbode en Tongerlo afkomstig. De proosten van het klooster waren niet van adel. Zij waren als kanunniken verbonden aan een klooster van Norbertijnen.

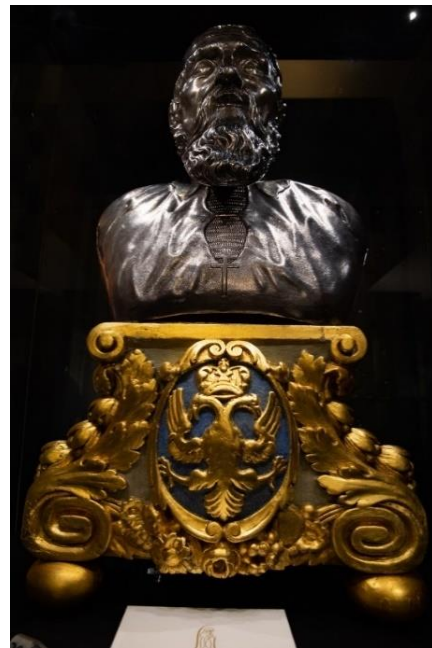
Lijst van Proosten in de Nieuwe Tijd

Naam	Periode	Herkomst
Oliverius van Aspe	1507-1519	
Hendrik Engelen	1519-1523	Kanunnik abdij Steinfeld
Hendrik de Wever	153-1551	Kanunnik abdij Steinfeld
Egidius Bruel	1551-1555	Kanunnik abdij Steinfeld
Jan van der Porten	1555-1575	Kanunnik abdij Hamborn
Erasmus Ghoye	1575-1612	Kanunnik abdij Beaurepart
Lambertus Woet	1612-1631	Abdij van Leffe
Johannes Fraisinne	1632-1660	Kanunnik abdij Floreffe
Cleophas Kegel	1660-1670	Kanunnik abdij Floreffe
Johan Maternus	1670-1672	Kanunnik abdij Beaurepart
Gerard van der Elst	1674	Kanunnik abdij Grimbergen
Bartholomeus van der Steen	1674-1700	Kanunnik abdij Beaurepart
Franciscus van Cauweberg	1701-1718	Kanunnik abdij Heylissem
Franciscus van Pelt	1718-1728	Kanunnik abdij Heylissem
Herman Jacob Christophori	1728-1735	Kanunnik abdij Knechtsteden
Henricus Casteel	1735-1745	Kanunnik abdij Knechtsteden
Mathias de la Haye	1745-1747	Kanunnik abdij Knechtsteden
Abraham Lindenlauff	1747-1757	Kanunnik abdij Knechtsteden
Maximiliaan Joseph Silmen	1756-1793	Kanunnik abdij Knechtsteden

De priorin werd door de stiftsdames uit hun midden gekozen. Zij had de dagelijkse leiding in het klooster. De kanunnikessen waren gebonden aan kloosterregels inzake het kloosterslot, de vasten, de aanvang van de metten, eigendommen en de keuze van de biechtvader. De met naam bekende stiftsdames van St. Gerlach waren afkomstig uit de adellijke families uit het Land van Valkenburg en het omliggende heuvelland, zoals Van Tzevel (4x), Van Schaesberg (2x), Van Hulsberg (5x), Van Houthem (4x), Van Horion (2x), Hoen van Cartils (2x), Hoen van Hoensbroek (3x), Van Haren (4x), Van Eijnatten (6x), Cortenbach (3x), Van Beusdael (3x) en Huyn Van Amstenrade (2x). Zij deden bij intreding in het klooster afstand van hun erfgoederen. Daarvoor in de plaats brachten zij een geldbedrag of goederen als bruidsschat in en ontvingen ze een jaarrente terug. Ook de priorinnen van St. Gerlach waren in de Nieuwe Tijd afkomstig uit de lokale adel, zoals uit de families Hoen van Cartils, Dobbelsstein van Doenrade en Van Tzevel. Naast de kanunnikessen waren diverse niet-adellijke zusters aan het klooster verbonden, een rentmeester en een kapelaan.

V. Oostenrijkse Nederlanden

Na de Spaanse Successieoorlog ging St. Gerlach bij de Vrede van Utrecht in 1713 met de Spaanse Nederlanden over in het bezit van de Oostenrijkse Habsburgers. Voortaan beslisten de keizer van Oostenrijk in Wenen en zijn vertegenwoordiger (landvoogd) in Brussel over het lot van St. Gerlach. Om duidelijk te maken dat St. Gerlach een katholieke enclave was, werd bij de nieuwbouw van het klooster gebruik gemaakt van de dubbelkoppige adelaar van het Heilige Roomse Rijk. Een koning van het Heilige Roomse Rijk voerde één adelaar. Na de kroning tot keizer in de Dom van Aken werd de dubbelkoppige adelaar gevoerd. Deze dubbelkoppige adelaar is onder andere te zien op de reliekbuste van St. Gerlach.

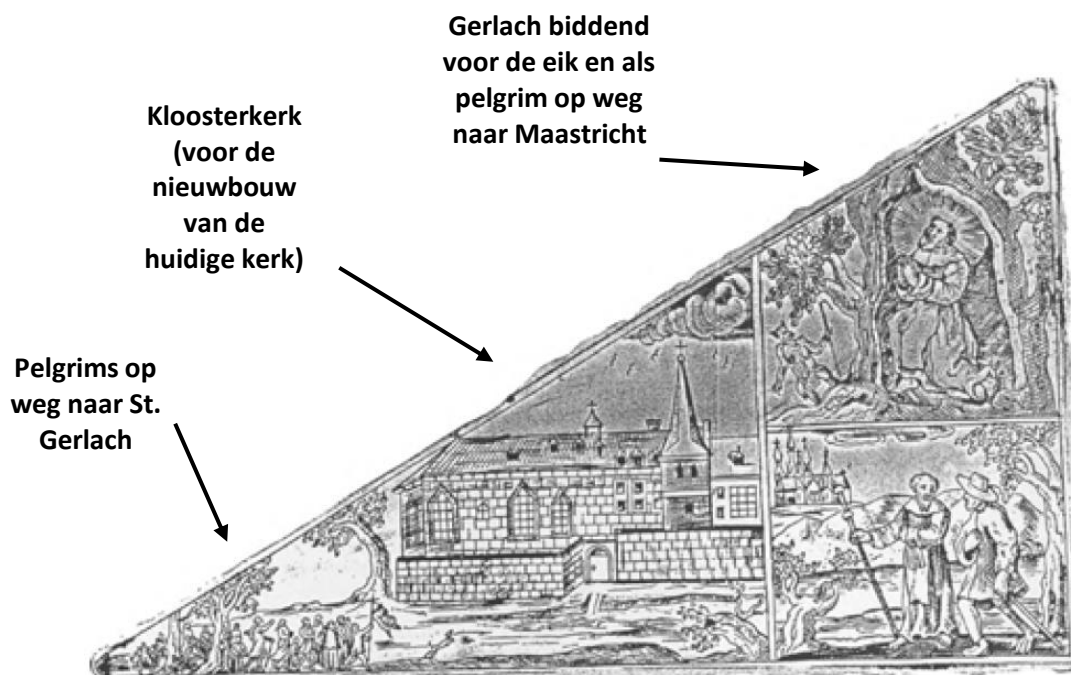

Voor St. Gerlach is deze Oostenrijkse periode relatief belangrijk omdat St. Gerlach daarin groeide als bedevaartscentrum en omdat in deze periode van welvaart de huidige gebouwen van het klooster, waaronder het klooster zelf, de kloosterkerk en de pachthoeve, tot stand kwamen.

St. Gerlach als bedevaartcentrum

Met de herbouw van het kloostercomplex begonnen ook de bedevaarten weer aan kracht te winnen. In het jaar 1745 verscheen een nieuwe uitgave van het leven van St. Gerlach. Bij de bedevaarten naar St. Gerlach werd door de pelgrims zowel de kloosterkerk bezocht als de bron (het putje) van St. Gerlach. Er werden voor de pelgrims bidprentjes uitgegeven van St. Gerlach bij de bron of in zijn boom. Verder werd het stof van zijn graf gebruikt voor de genezing van vee. Het zand onder de tombe werd gebruikt voor de bescherming van dieren en voor het gewas, een devotie die tot op vandaag voortduurt. De pelgrims bereikten via een speciale poort in de muur rond St. Gerlach en door een speciale deur in de kloosterkerk het graf van St. Gerlach. Zie hiervoor het 18^e eeuwse pelgrimsvaantje:

Bisschop Cuyckius had het al in 1599 goed gezien. De bedevaartsoorden waren in opkomst. St. Gerlach trok steeds meer pelgrims, waardoor het herstel van het klooster na de verschrikkingen van de brandschattende legers ter hand genomen kon worden. Ook nieuwe aan Maria gewijde bedevaartsplaatsen, waaronder Scherpenheuvel en Kevelaer, werden in deze tijd door processies vanuit het heuvelland bezocht. Het heuvelland werd in de 17^e en 18^e eeuw geheiligt met kapellen, beeldengroepen en wegkruisen. De contrareformatie triomfeerde niet alleen in St. Gerlach maar in het gehele heuvelland.

De kloostergemeenschap in de 18^e eeuw

Links: proost Franciscus van Cauwenberg, Château Sint-Gerlach. Rechts: een kanunnikes

Ook in de 18^e eeuw werd het klooster geleid door een priorin en een proost. De priorinnen waren in de tijd van de Spaanse Nederlanden afkomstig uit de adel van het Land van Valkenburg. In de periode van de Oostenrijkse Nederlanden waren zij meestal uit verder weg gelegen gebieden afkomstig, met uitzondering van de laatste priorin, Sophia van Rochau van Oberhausen, die uit het nabijgelegen Simpelveld afkomstig was.

Lijst van Priorinnen in de Nieuwe Tijd

Naam	Periode	Herkomst
Isabella van Tzevel	1567-1581	
Maria van Tzevel	1581-1606	
Margareta de Fousseroul	1625-1646	Maastricht
Agnes Hoen van Cartils	1646-	Oud-Valkenburg (kasteel Schaloen)
Margaretha Dobbelstein van Doenrade	1681-1683	Doenrade (Land van Valkenburg)
Joanna Sophia van Eyck	1702-1707	
Anna Clara Fredericks	1707-1713	Essig (bij Keulen)
Sibilla Magdalena van Rickelt	1713-1721	
Isabella Francisca de Raveschot Capelle	1721-1733	
Maria Judith Isabella de Petersheim de Printhaghen	1733-1755	
Maria Theresia Onato de Gomond	1756-1787	Brussel
Sophia van Rochau van Oberhausen	1787-1793	Simpelveld / Overhuizen

Adellijke kwartieren

De adel in het heuvelland liet haar macht en heerlijkheid o.a. zien op grafstenen en wapenstenen die bij nieuwbouw werden aangebracht. In adellijke stiften werden voor intreding als stiftsdame meestal tenminste 8 adellijke kwartieren vereist (bewijzen van adellijke afkomst van vader en moeder). In de 18e eeuw werd de lat in veel stiften nog hoger gelegd en werden tenminste 16 adellijke kwartieren vereist. Ook via haar deelname in de Duitse Orde, de kapittels van St. Lambert (Luik), St. Servaas (Maastricht) en Maria (Aken) en ambten aan het hof oefende de regionale adel macht uit. De adellijke stiftsdames van St. Gerlach waren zich van hun stand bewust. Kijk hiervoor naar de vele wapens van stiftsdames die in de kloosterkerk van St. Gerlach te zien zijn.

Boven het koor de wapens van de prior en priorin die opdracht gaven voor bouw van de kerk, Van Ravenschot en Van Pelt.

Herbouw van het klooster

Aan het begin van de 18^e eeuw brak voor St. Gerlach een bloeiperiode aan. Er kwam nieuwbouw voor het klooster. Het klooster St. Gerlach kreeg haar huidige vorm toen tussen 1704 en 1713 het stiftgebouw door proost Franciscus van Cauwenberg en priorin Joanna Sophia van Eyck werd herbouwd en een overwegend mergelstenen proostvleugel in het jaar 1713 werd toegevoegd.

Tussen de jaren 1720 en 1727 volgde de vervanging van de kerk door een bijna tweemaal zo groot gebouw, waartoe proost Franciscus van Pelt en priorin Isabella van Raveschot van Capelle het initiatief namen. Daarmee was het kloostercomplex hersteld van de plunderingen en verwoestingen van de oorlogen in de 17^e eeuw. De wapenschilden van Van Pelt en Van Raveschot werden aangebracht op de oostwand van het priesterkoor, waar zij nog steeds te zien zijn.

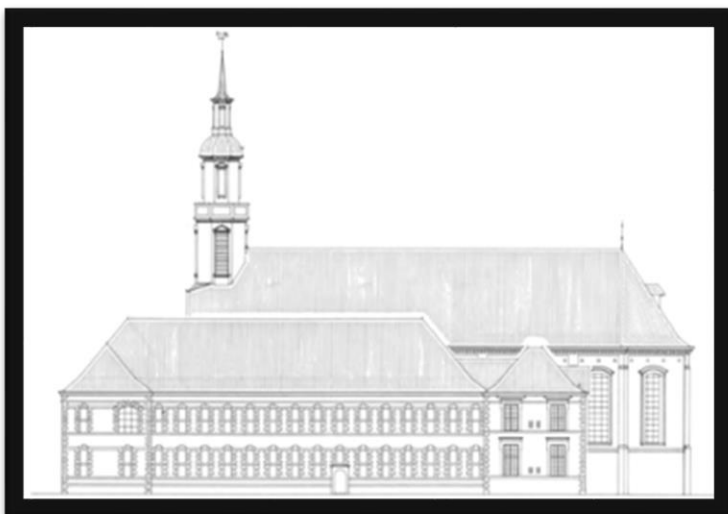

Boven: de 18e eeuwse oostvleugel van St. Gerlach van priorin Isabella van Ravenschot met rechts de St. Gerlachuskerk

De kloosterkerk

Vanwege haar functies als klooster -en pelgrimskerk kreeg de kerk drie ingangen. In de noordgevel bevond zich de ingang voor de pelgrims (thans voor parochianen) en in de zuidgevel bij het priesterkoor was er een toegang voor de proost vanuit de vroegere proostdij. De stift dames kregen toegang tot de kerk via een deur naar het dameskoor. Onder dit bovenkoor was er een onderkoor voor de andere zusters dat door een muur van de kerk was gescheiden. Verder was er boven de zuidelijke toegang een klein venster van waaruit stift dames en hun gasten zicht op de kerk hadden. Het aantal kanunnikessen nam af. In het jaar 1737 telde het klooster slechts 7 '*virgines nobiles*' (kanunnikessen).

Links: reconstructie van de zuidgevels van het klooster. In deze grotendeels verdwenen zuidvleugel waren o.m. de refter, de keuken en de bottelarij van het klooster ondergebracht. De naar voren springende hoekpaviljoens behoren tot de stiftvleugel uit 1706 (links) en de proostvleugel uit 1713 (rechts). Tekening A. Warffemius, 1998.

Johann Adam Schöpf

De H. Gerlach werd bij de plannen voor een herbouw van St. Gerlach niet vergeten. De nieuwe kloosterkerk werd prachtig versierd met wandschilderingen van Johann Adam Schöpf over het leven van St. Gerlach. De nieuwbouw van St. Gerlach werd afgerond met deze schilderijen in 1751 onder proost Lindelauff en priorin Van Petersheim van Printhaghen. Behalve de schilderijen over het leven van St. Gerlach kwam er een schilderij achter het altaar van het Offer van Abraham. Op het gewelf van de kerk was oorspronkelijk de verheerlijking van de H. Gerlach geschilderd, maar na instorting van het dak in 1808 werd het restant van de schildering gecombineerd met een Maria Tenhemelopneming. Op de westwand achter de orgeltribune was Het Laatste Oordeel van Schöpf te zien.

Johann Adam Schöpf

Johann Adam Schöpf (1702-1772) groeide op in het Beierse Regensburg. Zijn opleiding tot schilder kreeg hij in Praag. In 1742 keerde hij noodgedwongen naar Beieren terug, wanneer na het overlijden van de Beierse keizer Karel VI een erfstrijd ontbrandde tussen Maria Theresia van Habsburg en de Beierse keurvorst Karel Albrecht. Schöpf was waarschijnlijk via deze Beierse connecties in 1744 door de Keulse prinsbisschop Clemens August van Beieren naar Bonn gehaald als hofschilder. In zijn periode als hofschilder te Bonn schilderde hij ook de wandschilderingen voor de kerk van St. Gerlach.

De decoratie van het kerkgebouw met fresco's door Johann Adam Schöpf (1702-1772) vindt in het jaar 1751 plaats onder proost Lindelauff en priorin Maria van Petersheim van Printhaghen. Rechts: enkele wapens van kanunnikessen.

Johann Adam Schöpf

Interieur van de Gerlachuskerk. Met links een deur voor de pelgrims. In het midden het graf van St. Gerlach. De schilderijen van Schöpf zijn aan de rechterzijde te zien. Rechts zijn ook de ingangen vanuit het klooster.

Johann Adam Schöpf schilderde in opdracht van de prinsbisschop Clemens August verder o.a. de fresco's van het jachtslot Clemensrust in Bonn-Poppelsdorf en van de H. Trap en Kreuzbergkerk in Bonn. Ook werkte hij in 1750 in het slot Brühl van Clemens August. Bij deze werkzaamheden zal Johann Adam Schöpf waarschijnlijk Van Plettenberg, de eerste minister aan het hof in Bonn, en de hofarchitect Schlaun hebben ontmoet. Schlaun werkte al in Wittem, Neubourg en in Eijs, voordat hij in 1751 in Gerlach aan de slag ging om de kloosterkerk van fresco's te voorzien. Hij was dus met het heuvelland bekend. Op basis van het necrologium van St. Gerlach is bekend dat Van Plettenberg schenkingen aan het stift heeft gedaan. Mogelijk betreft dit de financiering van de fresco's van Schöpf. Na afronding van zijn werk in St. Gerlach en aan het hof van Clemens August, vertrok Schöpf in 1753 weer naar Beieren.

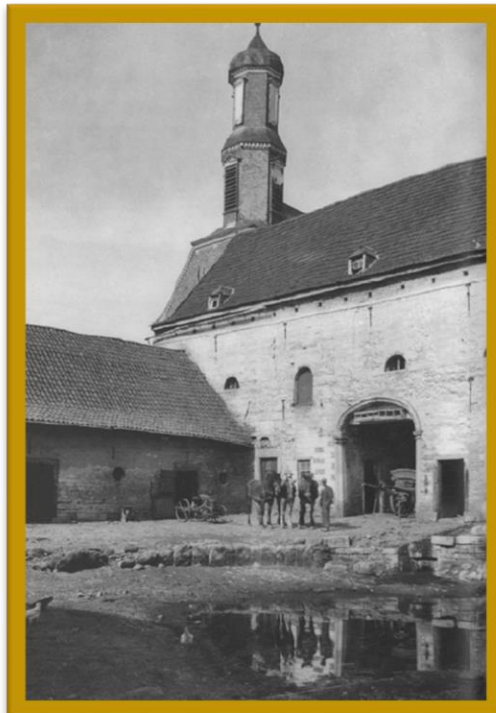
De door Johann Adam Schöpf beschilderde H. Trap in Bonn naar het voorbeeld van de Scala Santa in Rome

De pachthoeve

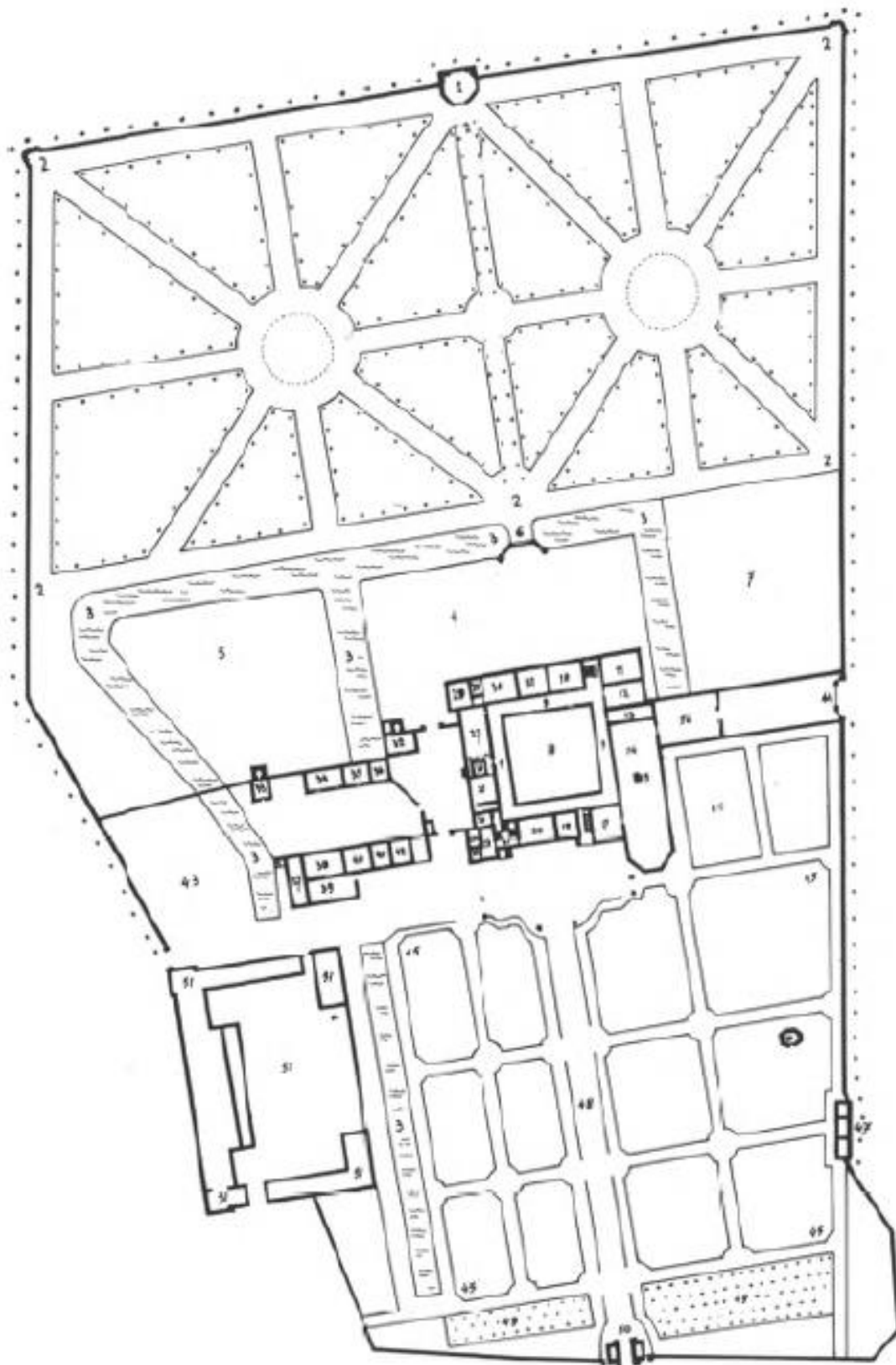
De uitbouw en verfraaiing van de gebouwen in de Oostenrijkse enclave St. Gerlach werd in 1750 voortgezet. Het sluitstuk van de nieuwbouw is de pachthoeve. Deze werd in 1759 naar een ontwerp van de Akense architect Couven gebouwd.

Behalve deze pachthoeve, beschikte het klooster St. Gerlach in het Land van Valkenburg over diverse pachthoeves buiten de kloostermuren. Het gaat o.a. om hoeve Cardenbeek in Klimmen, de Ruyssche molen in Klimmen, hoeve Dolberg in Klimmen, hoeve Printhaghen in Beek, de hof van Raer in Meerssen, pachthoeve De Heek, de Tiendhof in Oirsbeek en de Walemerhof te Schin op Geul. Ook de in 1708 gebouwde westelijke kloostervleugel werd aan het eind van de 18de eeuw gebruikt als kasteelhoeve:

De plattegrond van het 18^e eeuwse klooster

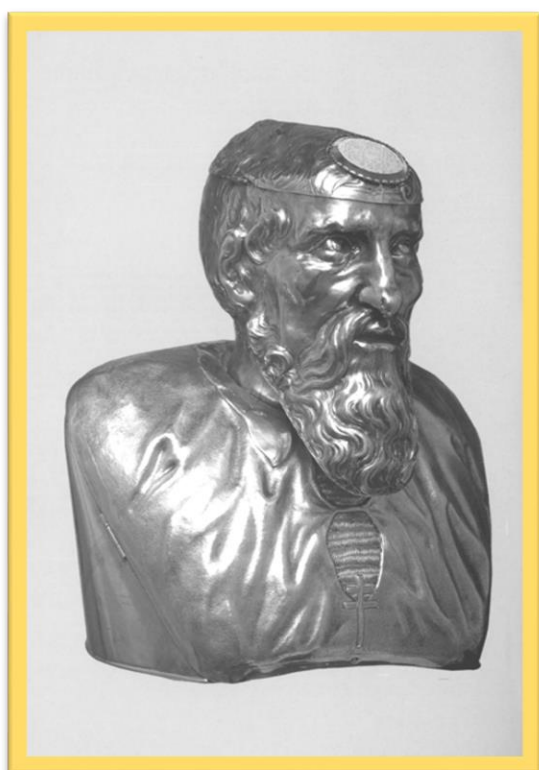
Plattegrondtekening van het klooster Sint-Gerlach uit 1781 naar opmeting van Matthias Soiron.

De kerkschat

St. Gerlach kreeg ook een nieuwe zilveren reliekbuste en een houten praalgraf dat in het midden van de kerk kwam te staan. Dit alles in opdracht van proosten en priorinnen en gemaakt door de beste kunstenaars uit de regio. Van de kerkschat van het stift zijn maar enkele voorwerpen bewaard gebleven. Het belangrijkste voorwerp is de zilveren reliekbuste van St. Gerlach, die door de Maastrichtse zilversmid Fredericus Wery (1656-1727) is vervaardigd. In dit borstbeeld van St. Gerlach uit het jaar 1704 bevindt zich de schedel van St. Gerlach.

Frederic Wery

Wery was als zilversmid verbonden aan het St. Servaaskapittel in Maastricht. Zijn vader Antoon Wery maakte voor St. Gerlach tussen de jaren 1682 en 1684 een ampullenblad met de voorstelling van een dubbelkoppige adelaar, het wapen van het stift. Verder is er een door priorin van Raveschot en proost Herman Christophorie geschonken miskelk, die rond het jaar 1720 door Johann Lutz uit Augsburg is gemaakt, een kleine zilveren reliekhouder, met daarin gegraveerd het jaartal 1770, en een zilveren monstrans uit de periode 1772 en 1774.

Links: reliekbuste van St. Gerlach (1704).

Rechts: monstrans (1772-1774)

Praalgraf

Het sluitstuk van het barokke geheel in St. Gerlach is het praalgraf van St. Gerlach uit het jaar 1783. Het bestaat uit een witte houten kist met een gebombeerd deksel. Op de zijkant is een chronogram aangebracht: “MortUUs / hiC / VIgILla eplphaNIa” (*op deze plaats overleden op de vooravond van de Verschijning des Heren, 5 januari*). Tevens is op de kist een H. Hart afbeelding aangebracht. De H. Hart verering is in de 17e eeuw op gang gebracht door de H. Marguerite Marie Alacoque (1647-1690) vanuit het klooster van de Visitandinnen in Paray-le-Monial. Zij kreeg zo ook in St. Gerlach een plek.

Praalgraf van St. Gerlach uit 1783. Onder het graf bevindt zich gewijde aarde, die genezing schenkt aan zieke dieren. De graftombe werd in 1786 meegenomen naar Roermond, maar keerde in 1841 weer terug in St. Gerlach.

VI. Verdrag van Fontainebleau (1786) en de Franse tijd (1794-1815)

In het jaar 1770 kwam aan de opwaartse lijn van het klooster na het Partagetractaat een einde. Het refugiehuis in de Brusselstraat werd op 10 augustus 1771 verkocht. In 1780 heft keizer Joseph II een groot deel van de kloosters in de Oostenrijkse Nederlanden op. Voor St. Gerlach leidde dit op 17 maart 1783 tot een decreet tot opheffing van het klooster. Twee jaar later, in het jaar 1785, werd de enclave in het kader van het Verdrag van Fontainebleau door de keizer aan de Republiek der Nederlanden verkocht. De katholieke enclave werd zo toch nog protestants.... De kerk raakte buiten gebruik en zou uiteindelijk parochiekerk worden. De laatste kanunnikessen en de proost waren gedwongen om te vertrekken naar Oostenrijks gebied, naar het voormalige klooster van de kartuizers aan de Bethlehemstraat in Roermond. Op 5 september 1786 bracht proost Silmen de reliekenschat over naar Roermond. Op woensdag 6 september 1786 vertrokken de kanunnikessen. In zes koetsen reden ze met koorzusters, werkzusters, proost Maximiliaan Joseph Silmen en kapelaan Pieter Maurer naar Roermond. De kerksieraden en de meubels waren toen al in Roermond aangekomen en ook de relieken van St. Gerlach waren toen al op hun nieuwe plaats van bestemming.

Links: het kartuizerklooster in Roermond <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=23738714/> Rechts: Godfried von Bocholtz, landcommandeur van de balie Alden Biesen binnen de Duitse Ridderorde, zijn beschermeling Edmond von Rochau, en de H. Dominicus die van Maria een rozenkrans ontvangt. Zijn zoon, Otto von Rochau, en diens vrouw, Marie de la Margelle, krijgen een zoon Ferdinand, die kasteel Bongard koopt, waardoor ook de heerlijkheid Simpelveld eigendom van de Von Rochaus wordt en Ferdinand drossaard en dus vertegenwoordiger van de Spaanse koning in het Spaanse deel van het Land van Hertogenrade wordt. Een van zijn kleinkinderen zal de laatste priorin van St. Gerlach worden, Sophia von Rochau.

De staatsgreep van Napoleon in 1799 en het Concordaat van 1801 brachten vrijheid van godsdienst, openstelling van kerkgebouwen en een nieuwe indeling van bisdommen. Het kerkelijke leven herstelde zich. De opheffing van de kloosters bleef echter overeind. Alle kloostergoederen werden tot blijvend bezit verklaard van degene die ze op dat moment in eigendom had. De kanunnikessen droegen daarop hun goederen over aan Martin Jacob Schoenmaeckers en namen genoeg met een lijfrente van 2000 franken per persoon. De akte daarvoor kwam tot stand in 1803.

De laatste priorin van St. Gerlach

Sophia von Rochau

Sophia van Rochau werd de laatste priorin van St. Gerlach. Zij was in 1751 in Overhuizen bij Simpelveld geboren en overleed in 1813 in Roermond in het Kartuizerklooster, waar de Gerlachse stiftsdames in 1786 naar waren uitgeweken toen het adellijke Stift St. Gerlach gesloten werd. Hieronder het prentje van de priorin Sophia von Rochau van Oberhausen (Simpelveld 1751 + Roermond 19.06.1813). Zij trad in het klooster in Houthem in 1769 in en was priorin van St. Gerlach van 1787 tot 1813.

Boven: het Hof van Overhuizen te Bocholtz, geboortehuis van Sophia van Rochau, de laatste priorin van St. Gerlach. De Hof was, net als St. Gerlach, gelegen in het deel van het heuvelland dat behoorde bij de Oostenrijkse Nederlanden. Thans rest daarvan alleen nog de hoeve met toegangspoort. Het fronton boven de poort is voorzien van het alliantiewapen van de familie Von Rochau de Lamargelle

Wat rest er?

In 1808 repareerde de familie Schoenmaeckers de kloosterkerk en schonk zij deze aan de parochie van Houthem. Sindsdien is de parochiekerk in eigendom gescheiden van de overige kloostergebouwen, maar samen vormen zij voor bezoekers nog steeds een pronkstuk van de barok in het heuvelland.

Gezicht op het Sint-Gerlachcomplex in het midden van de 19de eeuw, penseeltekening door Philippe van Gulpen. Stadsarchief Maastricht.

Ph. van Gulpen (1792-1862), tekening van de "Eglise de l'Abbaye de St. Gerlach", op dat moment al in gebruik als parochiekerk